

ATLAS

Na cestě za tajemstvími vesmíru

ATLAS v číslech

100 m hluboko je tunel

7 000 t hmotnost detektoru ATLAS

27 km obvod tunelu LHC / ATLAS

3 000 km délka vodičů a vláken v detektoru ATLAS

1 miliarda přibližný počet srážek protonů za sekundu

10 miliard km celková vzdálenost, kterou může urazit jeden svazek v LHC při obíhání - odpovídá cestě na Neptun a zpět

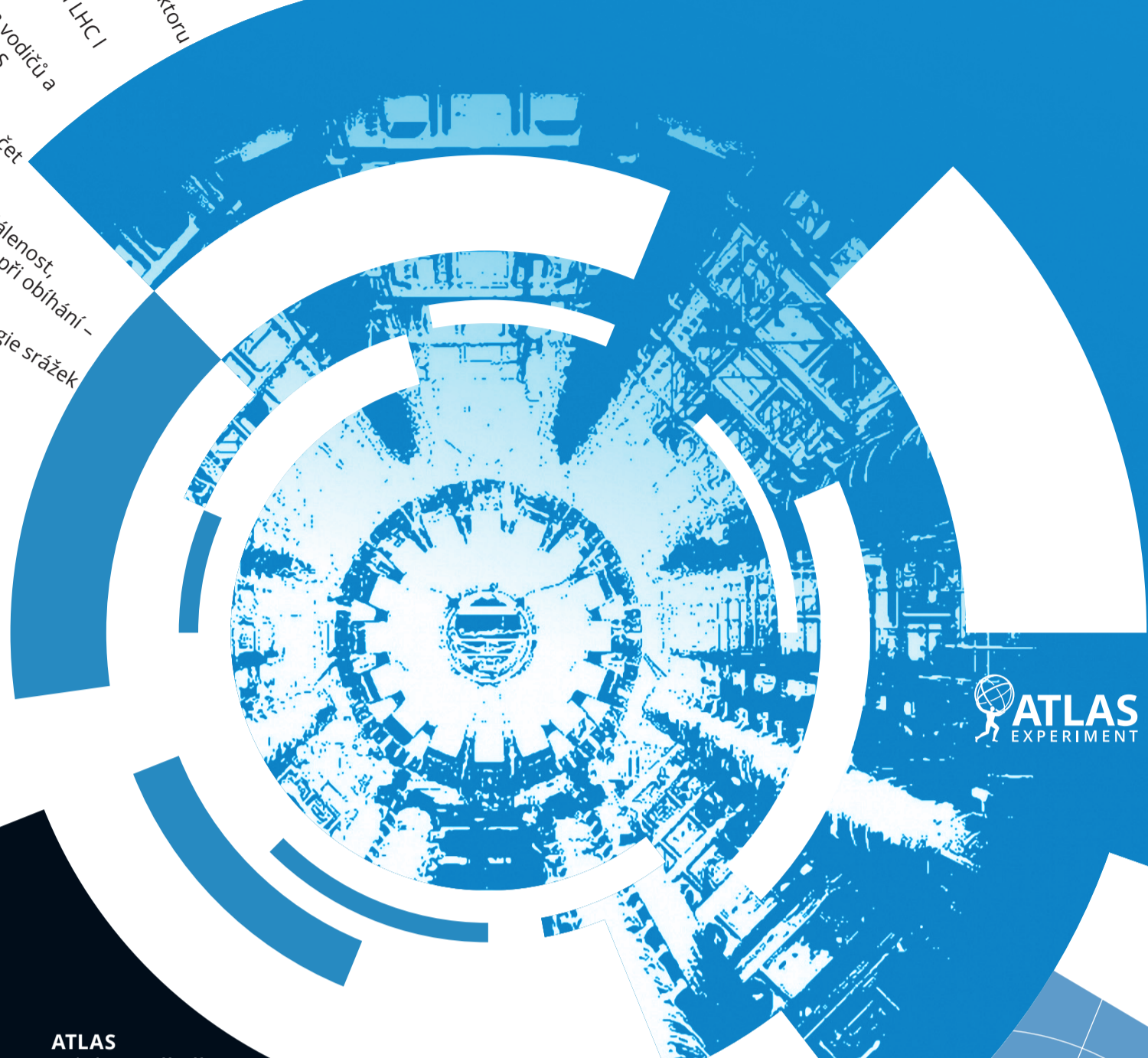
14 TeV (teraelektronvoltů) nejvyšší energie srážek protonů v detektoru ATLAS

46 m délka detektoru ATLAS

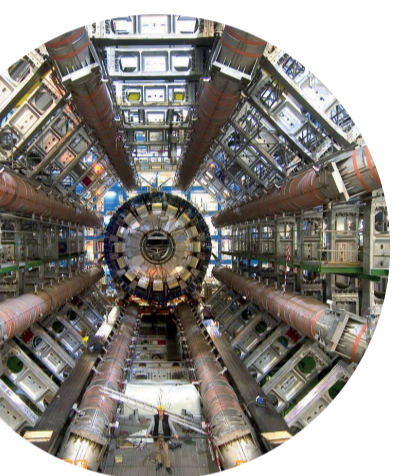
2 808 maximální počet shluků protonů v každém ze svazků

120 miliard počet protonů v každém shluku

11 245 oběhů za sekundu vykoná každý proton ve svazku LHC

ATLAS EXPERIMENT

Experiment

ATLAS je jedním ze čtyř velkých experimentů na urychlovači LHC (Large Hadron Collider) v CERN. Je to víceúčelový částicový experiment uskutečňovaný mezinárodním společenstvím vědců. Podobně jako další z experimentů, CMS, byl navržen tak, aby využil veškerý potenciál a všechny fyzikální možnosti urychlovače LHC.

ATLAS provádí přesná měření vlastností částic. Jeho cílem je posunout hranice našeho poznání a najít odpovědi na **fundamentální otázky** jako: Jaké jsou základní stavební kameny hmoty? Co jsou základní síly přírody? Existuje nějaká hlubší symetrie našeho vesmíru?

Fyzikové v experimentu ATLAS ověřují předpovědi **standardního modelu**, který shrnuje naše současné představy o tom, co jsou stavební kameny hmoty a jak spolu interagují. Takové zkoumání může vést k objevům zásadního významu, jakým je objev **Higgsova bosonu**, nebo rozšířit naše znalosti za hranice standardního modelu a přispět tak k vytváření nových teorií, jež by lépe popisovaly náš vesmír.

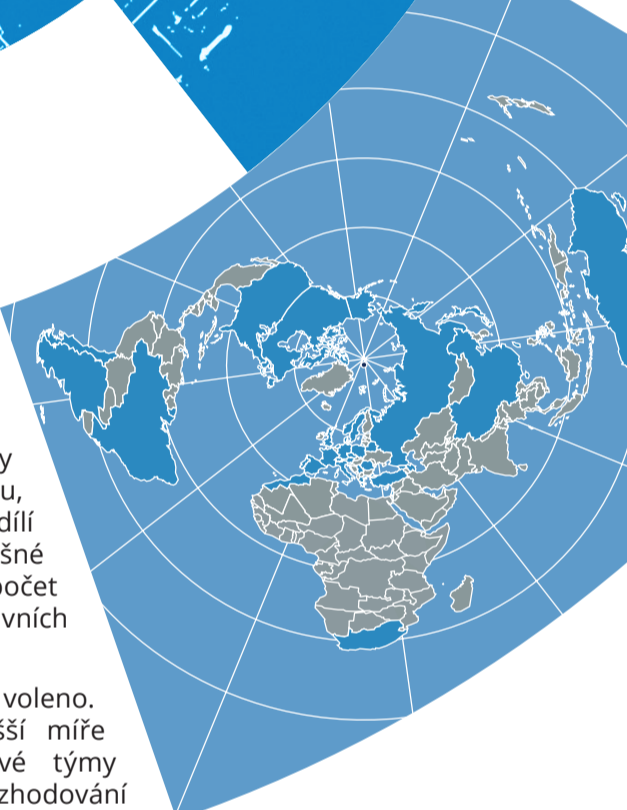
ATLAS posouvá experimentální fyziku do **dosud neprozkoumaných oblastí**. Může objevit nové procesy a částice, které by změnily naše chápání energie a hmoty.

Spolupráce

Na experimentu ATLAS pracuje na **3 000** vědců ze **180** institucí z celého světa, celkem ze **38** zemí ze všech obydlených kontinentů. Jde o jednu z nejrozsáhlejších vědeckých spoluprací, jaké se kdy uskutečnily. Na vývoji detektoru, nabírání dat a jejich analýze se podílí téměř **1 200** doktorandů. K úspěšné spolupráci přispívá také velký počet inženýrů, techniků a administrativních pracovníků.

Vedení experimentu ATLAS je voleno. Organizační struktura v nejvyšší míře podporuje spolupráci, jednotlivé týmy mají rozsáhlé pravomoci a na rozhodování se podílejí všichni pracovníci. Vědci nejčastěji pracují v malých skupinách, kde zkoumají problémy, které je nejvíce zajímají. Spoluautory výsledků jsou všichni spolupracovníci experimentu ATLAS. Výsledky jsou před zveřejněním podrobovány přísné vnitřní oponentuře. Podmínkou úspěchu spolupráce je nasazení a osobní zaujetí každého jednotlivce, důležitá je i perspektiva nových a vzrušujících výsledků, jichž lze dosáhnout jedině společným a koordinovaným úsilím.

Jedinou cestou, jak uskutečnit tak složitý projekt s velkými nároky na intelektuální i finanční zdroje a jak co nejvíce zhodnotit jeho vědecké výsledky, je mezinárodní spolupráce. Financování experimentu ATLAS zajišťují jednotlivé členské země, samotný CERN i spolupracující laboratoře a univerzity.

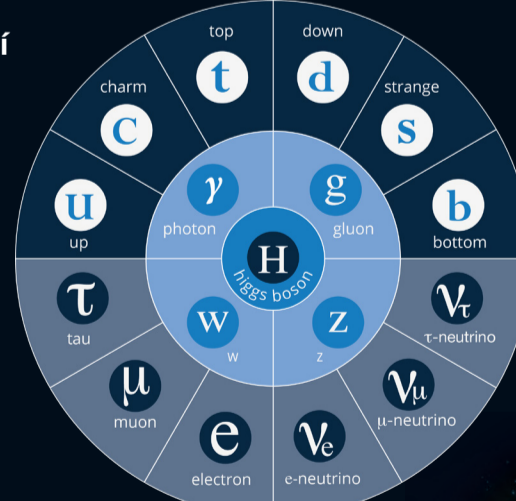

Fyzika

ATLAS zkoumá celou škálu fyzikálních témat, avšak jeho hlavním cílem je zlepšit naše porozumění tomu, z čeho se skládá hmota na nejzákladnější úrovni. Některé ze **zásadních otázek**, na něž hledá odpověď:

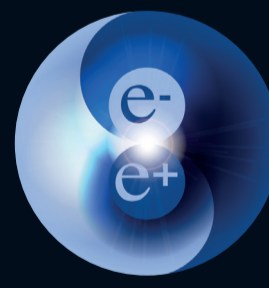
Co jsou základní stavební kameny hmoty?

Standardní model popisuje všechny známé a v experimentech pozorované elementární subatomární částice ve vesmíru. ATLAS zkoumá vlastnosti těchto částic a pátrá i po dalších. Jedním z cílů je určit, zda částice, které známe, jsou opravdu elementární, nebo zda se ve skutečnosti skládají z ještě menších součástí.

Co se stalo s antihmotou?

Studiem rozdílů v produkci hmoty a antihmoty se snažíme porozumět tomu, proč se náš vesmír podle všeho skládá pouze z hmoty.

Higgsov boson

V roce 1964 navrhly tři skupiny fyziků nezávisle na sobě mechanismus, jenž vysvětluje, jak nosiče slabé jaderné síly - bosony W a Z - nabývají hmotnost. Toto řešení (mechanismus BEH) vyžaduje existenci částice určitých vlastností, dnes nazývané Higgsov boson.

4. července 2012 oznámily experimenty ATLAS a CMS v CERN, že nezávisle na sobě pozorovaly novou částici s vlastnostmi odpovídajícími Higgsovu bosonu. François Englert a Peter Higgs získali v roce 2013 Nobelovu cenu za fyziku.

Další studie ukázaly, že pozorovaný Higgsov boson interaguje jak s bosony, tak s fermiony, a podpořily tak předpověď standardního modelu, že všechny elementární částice nabývají hmotnost prostřednictvím Higgsova pole. Higgsov boson nyní mohou fyzikové využít jako prostředek k pronikání do nových oblastí fyziky při vysokoenergetických srážkách na LHC.

Jak vypadal raný vesmír a jak se vyvíjel?

Při srážkách protonů nebo těžkých iontů, k nimž dochází v LHC, se na okamžik znovu vytvářejí podmínky, jaké panovaly těsně po velkém třesku, kdy vesmír ovládala částicová fyzika vysokých energií, nebo o málo později, kdy jej tvořila prvotní "polévka" z kvarků a gluonů. ATLAS tak může studovat zásadní problémy jako Higgsovo pole nebo kandidáty na temnou hmotu.

Jak s tím vším souvisí gravitace?

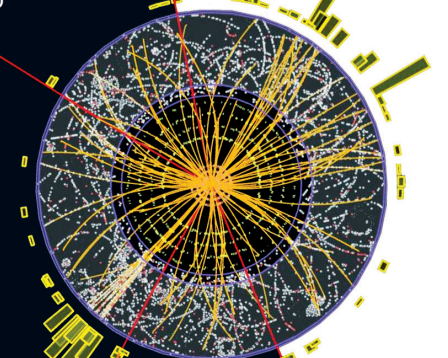
Gravitace je ve srovnání s ostatními fundamentálními silami extrémně slabá. Abychom to vysvětlili, pátráme po exotických věcech jako další dimenze, gravitony nebo mikroskopické černé díry.

Ještě něco dalšího?

Asi nejvíce vzrušující stránkou fyzikálního programu experimentu ATLAS je možnost objevit a prozkoumat nové jevy za hranicemi současných teoretických předpovědí - odhalovat neznámo.

Co tvoří "temnou hmotu"?

Astronomická měření podporují závěr, že existuje hmota, kterou nelze přímo vidět. ATLAS hledá částice této "temné hmoty" tak, že pátrá po chybějící energii a hybnosti ve srážkách protonů.

Detektor ATLAS

ATLAS má největší objem ze všech dosud postavených detektorů na urychlovačích částic. Má tvar válce o délce 46 m a průměru 25 m. Je umístěn v podzemní hale téměř **100 m pod povrchem**.

Detektor se skládá ze šesti různých subsystémů rozmístěných ve vrstvách kolem bodu srážek. Zaznamenává dráhu, hybnost a energii částic a umožňuje tak identifikovat jednotlivé částice a změřit jejich vlastnosti. Dráhy nabitých částic ohýbá mohutný magnet, což umožňuje přesně změřit jejich hybnost.

Protony ve svazcích se v LHC pohybují s energiemi až 7 bilionů elektronvoltů, což odpovídá rychlosti **99,9999991 %** rychlosti světla. V centru detektoru ATLAS dochází ke srážkám, při nichž vznikají nové částice, jež se rozlétají od srážkového bodu všemi směry.

V detektoru ATLAS dochází každou sekundu k více než miliardě interakcí částic. Tomu by odpovídal takový tok dat, jako kdyby každý člověk na Zemi vedl současně 20 telefonních hovorů.

Pouze asi jedna z milionu srážek je vyhodnocena jako potenciálně zajímavá. Tyto události jsou zaznamenány pro další zpracování.

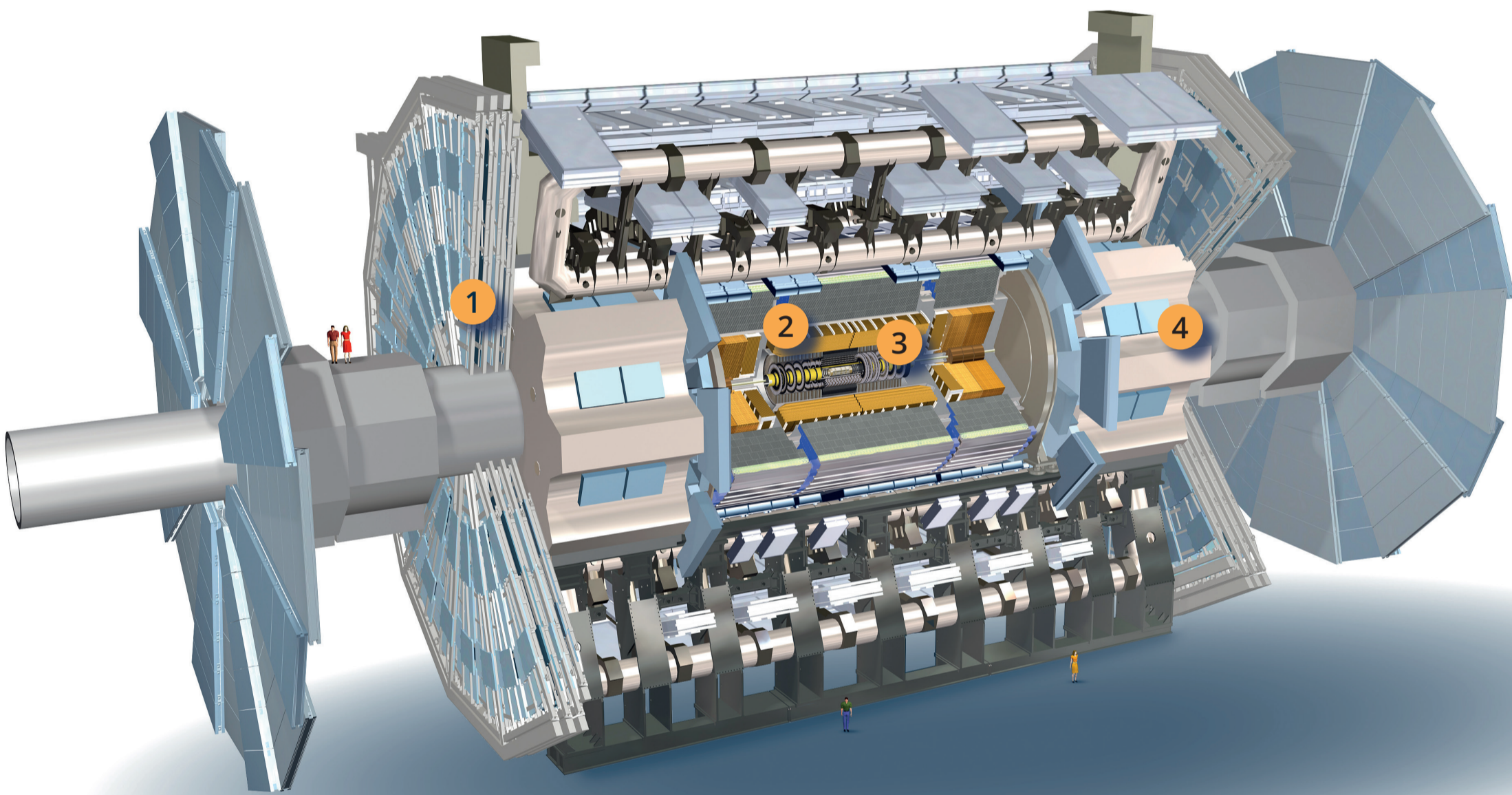
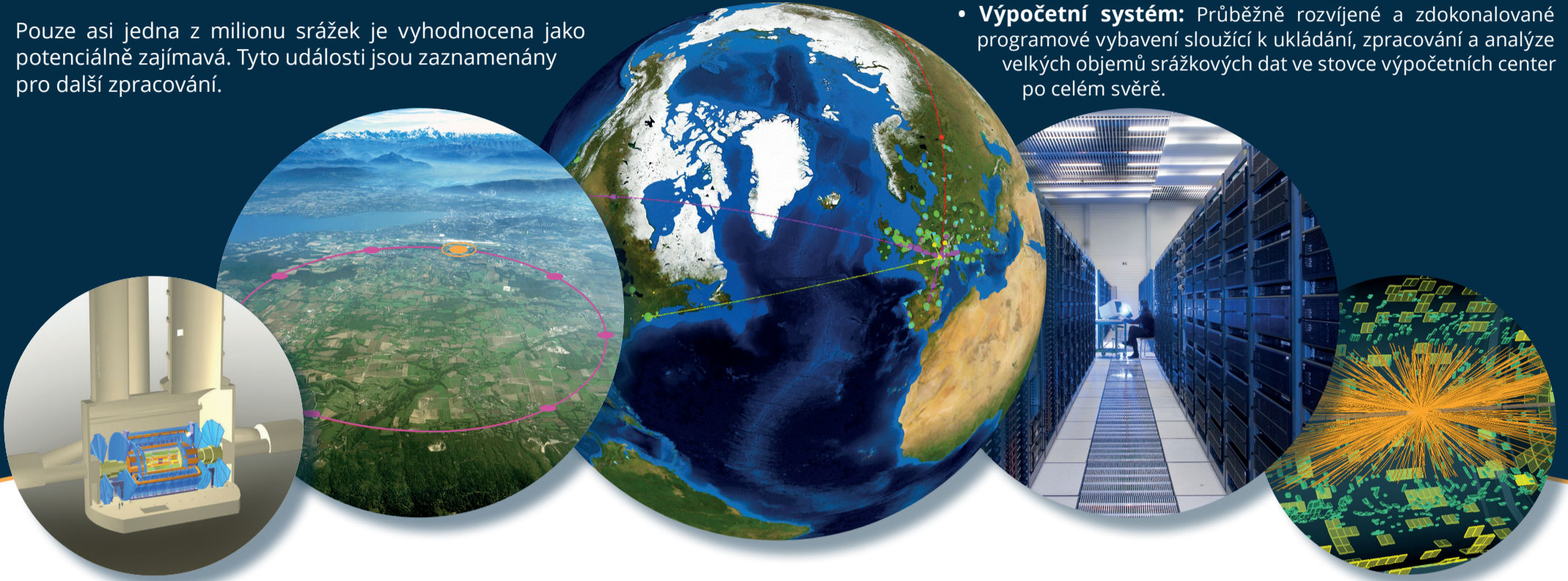
Detektor zaznamenává a identifikuje částice, čímž umožňuje zkoumat širokou škálu fyzikálních otázek, od Higgsova bosonu a kvarku top po další dimenze prostoru a kandidáty na částice temné hmoty.

Čtyři hlavní součásti detektoru ATLAS jsou:

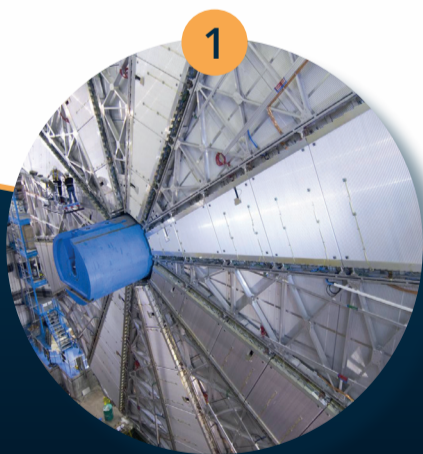
- **Vnitřní detektor:** měří hybnosti nabitých částic
- **Kalorimetr:** měří energie neutrálních i nabitých částic
- **Mionový spektrometr:** identifikuje a měří hybnosti mionů
- **Systém magnetů:** zakřivuje dráhy nabitých částic a umožňuje tak změřit jejich hybnosti

S detektorem a jeho součástmi jsou spojeny:

- **Trigger a systém záznamu dat:** Specializovaný víceúrovňový počítačový systém vybírající "zajímavé" fyzikální události určitých vlastností.
- **Výpočetní systém:** Průběžně rozvíjené a zdokonalované programové vybavení sloužící k ukládání, zpracování a analýze velkých objemů srážkových dat ve stovce výpočetních center po celém světě.

Čtyři hlavní součásti detektoru ATLAS

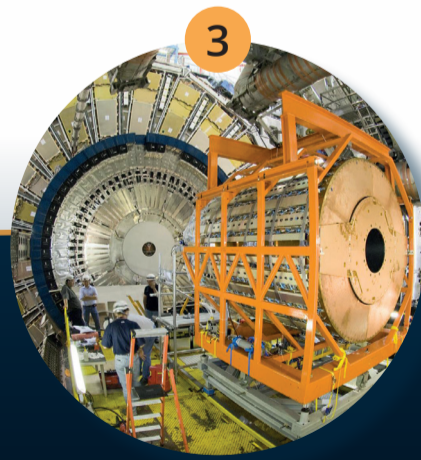
Mionový spektrometr

identifikuje a měří hybnosti mionů

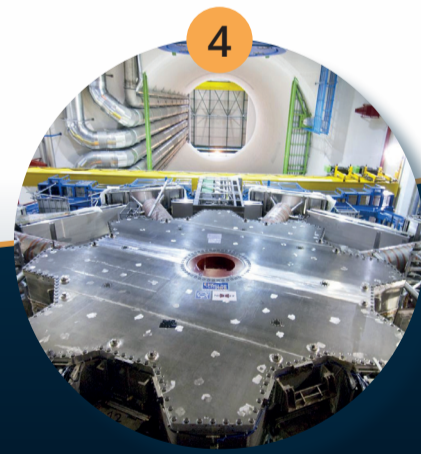
Kalorimetr

měří energie neutrálních i nabitých částic

Vnitřní detektor

měří hybnosti nabitých částic

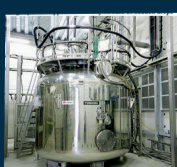

Systém magnetů

zakřivuje dráhy nabitých částic a umožňuje tak změřit jejich hybnosti

Aplikace pro běžný život

Hledání odpovědí na zásadní otázky o vlastnostech hmoty a základních přírodních sil vyžaduje výzkum a vývoj aparatur a technologií na té nejvyšší úrovni. To často vede k užitečným inovacím v dalších oblastech. Zde je několik příkladů, jak znalosti a technologické inovace z experimentu ATLAS nalézají uplatnění v každodenním životě:

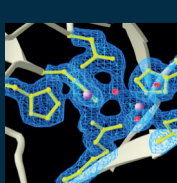

Ukládání energie pomocí supravodivých magnetů

Zkušenosti experimentu ATLAS s výrobou supravodivých cívek mohou přispět k vytvoření vysoce efektivních systémů ukládání energie.

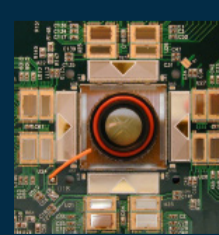
Hadronová terapie

Diamantové senzory vyvinuté pro modernizaci detektoru ATLAS se využívají k monitorování svazků při hadronové terapii. Hadrony jsou při ničení nádorů efektivnější než rentgenové záření nebo elektrony a šetrnější k okolním tkáním.

Snímkování v lékařství

Trojrozměrné křemíkové senzory vyvinuté pro modernizaci detektoru ATLAS umožňují pořizovat rentgenové snímky s vysokým rozlišením. Součástí většiny zobrazovacích metod v lékařství je detekce fotonů různých energií.

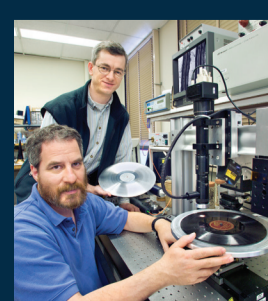
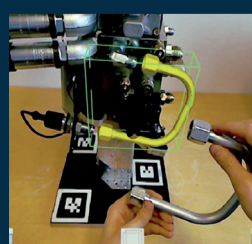

Projekt Sítnice

Na technologii mikrostripových křemíkových detektorů, již využívá ATLAS, je založen systém pro zaznamenávání rozsáhlé nervové aktivity. Experimenty umožňují odhalit, jak fungují živé neuronální systémy a jak zpracovávají informace. To by mohlo vést až k vytvoření umělého zraku pro nevidomé.

Rozšířená realita

ATLAS zkoumá nové techniky rozpoznávání obrazů, jež jsou podstatné při vytváření aplikací rozšířené reality. Ty umožňují virtuálně zobrazit pracovní postup při složitých montážních operacích a tím celou akci urychlit a zmenšit riziko chyby. Tato technologie nalézá aplikace v různých oblastech.

Reprodukce zvuku

Metod přesného zpracování optických obrazů používaných při měření a zarovnávání každého ze 16 000 křemíkových elementů v polovodičovém detektoru ATLAS lze využít k přesnému měření tvaru drážek na mechanických nosičích zvuku jako gramofonové desky nebo válečky fonografu. Na tomto základě je vyvíjena technologie, která může posloužit při rekonstrukci a uchování vzácných nebo poškozených nahrávek či historických zvukových záznamů.